

СТЕНОГРАМА

засідання круглого столу Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономній Республіці Крим, міста Севастополя, національних меншин та міжнаціональних відносин на тему:

"Крим через призму збройної агресії Російської Федерації: нові виклики у сфері захисту прав жителів тимчасово окупованих територій"

18 травня 2022 року

Модератор засідання – керівник відділу правового забезпечення
Представництва Президента в Автономній Республіці Крим

КУРИШКО О.

ЛУБІНЕЦЬ Д.В. Колеги, доброго дня! Будемо розпочинати, 11:01. Я радий всіх вітати.

Шановні колеги, від імені Комітету з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономній Республіці Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин вітаю всіх учасників круглого столу. Дякую всім, хто сьогодні знайшов можливість приєднатися. Окрема подяка Представництву Президента в Автономній Республіці Крим пані Тамілі Ташевій, яка і виступила ініціатором проведення сьогоднішнього круглого столу. Колеги, ... *(Не чути)* відзначається День боротьби за права кримськотатарського народу, а також День скорботи і пам'яті жертв депортації кримськотатарського народу.

В ті часи, коли все це сталося, на жаль, дуже багато років ми йшли до того, щоб визнати це саме геноцидом кримськотатарського народу, і тільки в 2015 році український парламент це зробив. В теперішніх часах знову і ця територія, і кримськотатарський народ, і весь український народ знову проживає такі ж самі трагічні події, у нас знову геноцид, але зараз це геноцид

всієї української нації. Але знову ж таки коли розпочалась ця агресія з боку Російської Федерації більше ніж 8 років тому, знову ця агресія розпочалась з Кримського півострова, і в першу чергу кримськотатарський народ потрапив під новий тиск імперських амбіцій Російської Федерації.

На даний час ми фіксуємо, що на тимчасово окупованих територіях Російська Федерація масово проводить вбивства цивільного населення, обстріли мирних міст, критичної інфраструктури. Все робиться дуже ... *(Не чути)* термічні бомби. На окупованих територіях фіксуються факти викрадення людей, журналістів, громадських діячів, політиків. Також проводиться масова незаконна мобілізація, яка так само прямо заборонена женецькими конвенціями.

Сьогодні, зрозуміло, ми хочемо не просто зібратись з вами обговорити ці проблеми, ці питання, і потім я як народний депутат, зрозуміло, для мене це в першу чергу почути ваше бачення. Якщо є необхідне внесення змін в чинне законодавство, то саме це ми повинні і робити.

Хочу всіх поінформувати, що на базі Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій у нас не так давно створена робоча група по обговоренню всіх цих питань та питань ... *(Не чути)* на тимчасово окупованих територіях, які були і продовжують бути окуповані вже більш ніж 8 років, які нові з'явилися. І все знову ж таки ми це робимо задля того, якщо треба вносити зміни в законодавство, то ми повинні це робити, принаймні наш комітет готовий це робити.

Тому, шановні колеги, запрошую сьогодні до жвавого обговорення цих питань. І якщо у вас є пропозиції, ми залюбки візьмемо їх також в роботу. Дуже вам дякую.

Передаю слово, наскільки я розумію, модератору сьогоднішнього заходу.

ГОЛОВУЮЧА. Так, дуже дякую. Вітаю всіх! Мене звать Ольга Куришко, я керівник відділу правового забезпечення в Представництві

Президента в Автономній Республіці Крим. Я сьогодні буду модерувати цей захід. Дуже дякуємо комітету і пану Дмитру за такі гарні слова.

І зараз я запрошую до вступного слова Постійного Представника Президента в Автономній Республіці Крим Тамілу Ташеву. Прошу до слова.

ТАШЕВА Т.Р. Дякую дуже. Дуже дякую, Дмитро Валерійовичу, за те, що ми в достатньо короткі строки змогли організувати даний захід, цей круглий стіл, і загалом відмітити, що комітет навіть за таких важких для нашої держави час завжди відгукується, і ми намагаємося проводити такі важливі дискусії, обговорення.

Шановні колеги, партнери, запрошені гості, народні депутати України, у цей складний для нашої держави час, у час війни, глобальних потрясінь, дійсно, дуже важливо не втрачати концентрації на важливих питаннях. Сьогодні 78-і роковини депортації кримськотатарського народу, геноциду кримських татар, яка забрала тисячі життів та скалічила долю цілого народу на сотню років вперед. Сьогодні 84-й день широкомасштабного вторгнення Російської Федерації, яка вже забрала життя десятків тисяч людей та скалічила сотні тисяч людських доль. Ці дві трагічні дати пов'язані тим, що спричинила їх кремлівська влада. Тим, що вони повністю охоплюють Кримський півострів, і тим, що від них страждає корінний кримськотатарський народ та народ України загалом.

Сьогодні, у День пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу, ми поговоримо не стільки про контекст історичних подій, скільки про сьогоднішнє та майбутнє півдня України, з яким нерозривно пов'язана доля кримськотатарського народу та, зокрема, Кримського півострова як єдиної малої батьківщини кримськотатарського народу, про ситуацію у південних регіонах України, зокрема на території Херсонщини, про нові загрози корінному кримськотатарському народу в умовах повномасштабного вторгнення, а також по питанню захисту і підтримки внутрішньо переміщених осіб та громадян, які виїжджають до третіх країн.

Усе це важливо у тому числі і тому, що вимушена еміграція з місця постійного проживання в умовах війни має багато схожого з депортацією. І, окрім того, важливо відзначити, що зараз ми маємо, ми бачимо новітню депортацію українців з території нашої держави на територію Російської Федерації. За даними, які наводяться державними органами, які наводяться Президентом України, вже сотні тисяч наших українських громадян депортовані на територію Росії. Нам важливо не лише пам'ятати про те, як це було, але і дійсно намагатися максимально пом'якшити ті негативні наслідки того, як це відбувається і є зараз.

З 24 лютого 22-го року тимчасово окупований Крим використовується державою-агресором як один із головних плацдармів для ведення бойових дій проти України. Там відбувається незаконний призов громадян України до лав збройних сил та інших військових формувань Російської Федерації, зокрема, з метою участі у бойових діях проти України. Територія кримського півострова використовується для організації логістики з метою ведення бойових дій та перекидання додаткових, перепрошую, та перекидання додаткових підрозділів та техніки. Здійснюється пропаганда війни та насильства проти України, зокрема з використанням навчально-виховної системи.

Те, що ми бачимо зараз у дитячих садочках в Криму, у школах, я вам скажу чесно, я не бачила цього протягом восьми років з моменту окупації півострова. Переслідуються громадяни, зокрема активісти, журналісти, кримські татари, в тому числі у зв'язку з новим етапом російської збройної агресії проти України. Відомо про десятки випадків загибелі кримчан, яких використовують у складі збройних сил Російської Федерації у війні проти України. Серед військовослужбовців РФ на території Кримського півострова проводиться інтенсивна пропагандистська робота з метою виправдовування збройної агресії та переконання у миротворчій ролі Росії. Натомість справжні цілі війни серед більшої частини військовослужбовців не поширюються.

Я впевнена, що сьогодні ми зможемо обговорити ряд дуже важливих і нагальних питань щодо наших громадян, які і переміщуються з території Криму через територію Росії на територію третіх країн. Важливі питання, які стосуються наших громадян, які перебувають на тимчасово окупованих, тимчасово зайнятих територіях Херсонської області, Запорізької області, це дуже важлива дискусія, яку нам важливо сьогодні зробити. Я дійсно сподіваюся, що за допомогою і народних депутатів, і інших державних органів влади ми зможемо принаймні спробувати поліпшити життя наших громадян і спробувати у найкоротші терміни внести зміни, потрібні до українського законодавства або інших підзаконних актів.

Щиро дякую і плідної нам сьогодні роботи.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пані Таміло.

Вже окреслюються як би теми, які ми сьогодні будемо озвучувати і обговорювати. У такий знаковий день я б додатково хотіла надати, попросити надати слово народному депутату Мустафі Джемілеву. Ми бачимо, що він доєднався до нашого заходу.

Пан Мустафа, ви б могли озвучити пару вступних слів перед заходом?

ДЖЕМІЛЄВ М. Шановні учасники нашого заходу! Я дуже дякую нашому Комітету з прав людини за те, що вони до 78-ї річниці депортації кримськотатарського народу одногolosно проголосували за проведення цього круглого столу.

Три місяці тому глибокою ніччю, як відомо, Російська Федерація розпочала проти України широкомасштабну війну. Зруйновано тисячі будинків, шкіл, лікувальних закладів, систем водопостачання, електроенергії, теплопостачання, загинули тисячу людей. Чисельність убитих і тих, що залишилися інвалідами дітей від 3 місяців до 15 років, на сьогоднішній день досягла цифри 700.

На двосторонніх переговорах між Україною і Росією спочатку на території Білорусі, а потім у Стамбулі російська сторона як умову припинення цього варварства висунула до України низку вимог, головною з яких є офіційне визнання Криму територією Російської Федерації. Тобто під загрозою подальшого продовження військових злочинів вони змушують Україну визнати Крим частиною Російської Федерації. Тоді, на їх думку, потім будуть зняті накладені на Росію демократичними країнами санкції, вона спокійно продовжуватиме свої дії щодо витиснення з території півострова його корінного народу та перетворення його на чисто російський регіон. Таким чином, буде повністю реалізований започаткований Сталіним 78 років тому 18 травня план знищення кримськотатарського народу як нації.

Зрозуміло, Україна рішуче відкинула це та інші нахабні вимоги Росії, і нав'язана нам найкривавіша війна ХХІ століття на території Європи триває. Сьогодні вже 84-й день цієї війни. За останнє століття світ не бачив такої мужності, згуртованості, героїзму та патріотизму, яку продемонстрував народ України в цій війні. Україна завоювала симпатію практично всього світу і багато держав почали надавати їй всебічну допомогу.

Разом зі своїми українськими братами пліч-о-пліч борються і наші співвітчизники, змушені покинути Крим після окупації 2014 року. Як практично і весь народ України, вони впевнені, що ця війна проти України, розпочата в Криму 8 років тому, в Криму і закінчиться, і наша земля також звільниться від нечисті.

Ми щиро вдячні всім країнам та окремим людям, які в ці важкі для нас дні надали нам допомогу військовою технікою та матеріальними засобами. Ми цього ніколи не забудемо. Але кривава війна ще триває, і до повної перемоги для скорочення кількості жертв потрібна ще більша підтримка.

Це не лише війна України за свою незалежність, свободу та територіальну цілісність. Це одночасно війна демократичних сил проти тоталітаризму і мракобесія, проти режиму, який загрожує світу ядерною зброєю, становить загрозу всьому світу і, в першу чергу, сусіднім країнам. І

бути байдужим до цієї війни, бути лише стороннім спостерігачем було б великою помилкою та проявом короткозорості.

Є всі підстави сподіватися, що ворог на нашій землі буде остаточно розгромлений і на наступну річницю на згадку про жертв червоного фашизму ми зберемося на центральній площі Сімферополя в Криму.

І Україна має вже зараз підготувати та ухвалити всі необхідні законодавчі акти для вирішення проблем, які обов'язково виникнуть перед Україною після деокупації. Яким має бути статус автономії та його корінного народу? Що зробити і які необхідно ухвалити законодавчі акти, щоб цей народ знову не опинився в дискримінаційному становище? Якими будуть роль та місце традиційного представницького органу народу – Меджлісу в системі управління автономією? Чи буде ... *(Не чути)* та відновлено історична топонімія Криму, яка після депортації 44-го року була тотально русифікована, совєтізована та мілітаризована? Що буде з тими людьми з Російської Федерації, які заповнили Крим після окупації 14-го року і чисельність яких за різними оцінками становить не менше 1 мільйона людей? Чи будуть вони нести відповідальність відповідно до Кримінального кодексу України за незаконний перехід державного кордону тощо?

Проекти законодавчих актів з багатьох питань вже давно були підготовлені, частина вже прийнята, наприклад Закон "Про корінні народи України", Постанова про гарантії прав кримськотатарського народу.

Є сигнали із Офісу Президента, що там готові від імені Президента подати до Верховної Ради ще кілька законопроектів, у тому числі Закон "Про статус кримськотатарського народу" та поправки до розділу X Конституції України, де йдеться про кримську автономію. Але деякі закони вони ще розроблені і розглянуті на нашому комітеті.

Дякую за увагу. Вічна пам'ять жертвам червоного фашизму депортації 44-го року. Дякую.

ГОЛОВУЮЧА. Дуже дякую за ваші слова і виступ.

Попередньо ми говорили про те, що народний депутат України Ахтем Чийгоз також бажав виступити зі вступним словом. Але я зараз не бачу, щоб він доєднався. Пане Ахтеме, ви тут? Я розумію, що, напевно, в нього якісь інші справи. Колеги, дякую.

І ми вже переходимо до тієї частини обговорення. Вітаю вас на нашому заході, який присвячений Криму, який присвячений депортації у ситуації реальності, в якій ми зараз знаходимося. Ми будемо обговорювати більш широке коло питань, в тому числі захист внутрішньо переміщених осіб, захист наших громадян, які опинилися на території третіх країн, будемо зачіпати тему південних регіонів, оскільки на даний момент вона дуже актуальна і важлива. І я дуже дякую тим спікерам, які будуть говорити, які є представниками з південних регіонів, які сьогодні долучилися до нашого заходу.

Я на правах модератора вам нагадую про обмеження в часі. Тобто є 5 хвилин для озвучення своїх думок, своєї позиції. Якщо, по можливості, ви будете заходити за цей термін, я буду вас просити трошки скорочувати свій виступ.

З організаційних питань. Перед заходом також зв'язалося декілька представників від державної влади, які також хотіли і бажали б взяти слово. То після панельних цих обговорень, якщо буде залишатися час, то я вам буду надавати. Якщо у нас буде так іти цей графік, тоді в кінці в нас заплановано 10 хвилин для заключних слів, то я ці 10 хвилин передам вам для того, щоб ви могли висловити свою позицію, вже прослухавши весь круглий стіл і позицію інших учасників.

Я запрошую до початку обговорення першого питання: це ситуація на тимчасово окупованій території Автономній Республіці Крим та міста Севастополь з початком повномасштабної війни Російської Федерації проти України.

Дійсно, зараз фіксується дуже багато нових вже проявів, це як і прихована мобілізація, це посилена пропаганда, яка виправдовує так звану

спеціальну операцію, це питання, які пов'язані з переслідуванням проукраїнських активістів, журналістів, кримських татар і взагалі позиція і ситуація Криму в ситуації, яка зараз в масштабах країни є достатньо важливою. Тому я вперше надаю слово і запрошую Марію Томак – керівника Служби забезпечення діяльності Кримської платформи Представництва Президента України в Автономній Республіці Крим.

Пані Марія, прошу до слова.

ТОМАК М. Дякую.

Доброго дня, шановні колеги! Дякую за надане слово. Я спробую дуже коротко окреслити ті основні тенденції, які ми сьогодні бачимо на території тимчасово окупованого Криму та міста Севастополя, хоча колеги вже багато які з них згадали, я, можливо, трошечки додам деталей, які важливі в контексті нашого обговорення сьогоднішнього.

Ми як Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим уважно стежимо за ситуацією в Криму, в тому числі після 24 лютого, хоча це стало значно складніше навіть ніж було до 24 лютого, це було не просто до того, але зараз це стало ще, пов'язано зі ще більшими викликами, скажімо так. І ми, звісно ж, використовуємо як відкриті джерела, так і інформацію від наших громадян, які перебувають в Криму і наважуються, скажімо так, підтримувати з нами зв'язок.

Кажучи про ситуацію поточну на території тимчасово окупованого Криму та міста Севастополя, мені здається, доречно говорити про дві такі ключові тенденції або два блоки. Перше, це все, що пов'язано з мілітаризацією півострова і тими наслідками мілітаризації, які ми бачимо сьогодні. І друге – це, яким чином повномасштабна агресія Російської Федерації проти України відображається на житті цивільного населення, власне, наших громадянах в Криму.

Що стосується першого блоку, знову ж таки колеги вже апелювали до нього, власне, Крим було перетворено на військову базу Російської

Федерації. Це сталося не 24 лютого, це відбувалося до того. Я хочу просто нагадати про ті численні резолюції Генасамблеї ООН, які ухвалювалися останніми роками щодо мілітаризації Криму. І ми сьогодні те, що ми бачимо, і те, що Крим перетворений на плацдарм, один на плацдармів наступу на материкову Україну, це є наслідком цієї мілітаризації або, скажімо так, ця мілітаризація, вона, власне, задіяна. І, звісно, тут йдеться як про задіювання інфраструктури Криму, так і задіювання, власне, кримчан, в тому числі громадян України, які перебувають, які проживають в Криму.

Власне, якщо казати про якісь конкретні цифри, якими ми володіємо, то ми зібрали інформацію про щонайменше 83 загиблих осіб кримчан у складі військових формувань держави-агресора, власне, під час військових дій на території материкової України. І як нам вдалося з'ясувати, встановити, хоча ця інформація не є наразі підтвердженою, 43 особи із цих 83 ймовірно є громадянами України. Ну, і, власне, ця цифра також звучала у відкритих джерелах і вона раніше озвучувалася, 15 осіб із тих військовополонених, яких захопила українська сторона, так само є громадянами України, які проживали на території Криму.

І, я думаю, що тут також важливо сказати, коли ми кажемо про мілітаризацію інфраструктури, ця тема знову ж таки звучала раніше у відкритих джерелах, але важливо на ній наголосити. Це задіювання і використання медичної системи півострова задля таких мілітарних потреб. Йдеться про лікування поранених з числа окупаційних сил на території Криму і в кримських лікувальних закладах. Деякі заклади, вони є цивільними, але по суті їхнє призначення було змінене, і туди взагалі не допускають цивільних осіб, і там не надають допомогу медичну цивільним особам, вони суто зараз віддані на потреби військовій мілітарній державі-окупанту.

І також те, що нам вдалося зафіксувати, і потім воно вже з'явилося також у відкритих джерелах, це те, що медичні працівники з тимчасово окупованого Криму направляються до ОРДЛО з метою надання допомоги не

лише цивільному населенню, але і військовослужбовцям збройних сил Російської Федерації. І, на наш погляд, це, власне, має ознаки прихованої мобілізації. І хоча окупаційна влада, окупаційні адміністрації декларують, що це є за бажанням, так, що це є волонтерство, що люди можуть зголошуватись або не зголошуватись, це, за нашою інформацією, відбувається в тому числі примусово.

Далі. Те, що стосується другого блоку, а саме того, яким чином повномасштабна агресія на території материкової країни позначилася на житті цивільного населення. Мені здається, що дуже важливо сказати про той спротив або, скажімо так, про ті антивоєнні висловлювання і акції, які сьогодні ми бачимо в Криму, попри те, що за попередні 8 років окупації, це не є таємницею для, я впевнена, всіх учасників цього круглого столу, Крим був фактично зачищений або спроба була окупаційних адміністрацій зачистити Крим від будь-яких проявів незгоди, дисидентства, скажімо так, спротиву окупації Криму. Попри це постійно відбуваються акції або якісь висловлювання, люди притягаються до відповідальності за свою незгоду або за певний протест проти повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України. І щонайменше таких фактів десь пів сотні. Це тільки те, що нам вдалося десь побачити або зафіксувати в якихось судових реєстрах або на рівні якихось новин в публічній сфері, або отримати цю інформацію від наших громадян в Криму, тому що, звісно, що не все висвітлюється публічно.

І передусім важливо сказати, що Російська Федерація, скажімо так, винайшла спеціальні або ухвалила спеціальні зміни до законодавства на початку березня, які по суті "присвячені" (в лапках) повномасштабному вторгненню, аби змусити замовкнути всіх, хто може якимось чином висловлювати незгоду. Йдеться про статті в Кодексі про адміністративні порушення Російської Федерації, а також до Кримінального кодексу були зміни внесені. І тепер криміналізована так звана дискредитація Збройних Сил Російської Федерації. Я трошечки скоротила назву, там довга назва статті,

але суть така. І тепер під цю статтю підводять всіх. Насправді, там є дуже вражаючі, я б сказала, факти, які зафіксовані, зокрема правозахисниками. От ініціатива "Кримський процес" зауважила про випадок, коли особа була притягнута до адміністративної відповідальності за згаданою статтею за переписку особисту в месенджері. Ну, і аж до притягнення до відповідальності за поширення листівок антивоєнних, за якісь публічні акції. Як правило, це одиночні акції. Звісно, що в Криму якісь масові акції – це зараз дуже було б складно, і вони, насправді, не відбувалися з 2014 року. Ось. Тобто йдеться тут про десятки подібних справ.

Хочу привести один тільки приклад. Він достатньо виразний, і він свіжий. Вранці 16 травня художник Богдан Зіза облив жовтою і блакитною фарбою двері та фасад міськради міста Євпаторія та кинув коктейль Молотова. Таким чином він виступив, висловив свою незгоду проти російської агресії на материковій Україні. Його окупаційні адміністрації ідентифікували. І драматичний розвиток подій, крім іншого, полягає в тому, що зараз місцезнаходження цієї особи не можуть встановити. Його шукають і активісти, і адвокати. Зараз з ним зв'язку немає. І є підозра у місцевих активістів, що його наразі утримує ФСБ Російської Федерації окупаційне в Криму, і саме тому до нього немає доступу, і з ним немає жодного зв'язку.

Загалом же такі акції з 24 лютого прокотилися буквально по всьому Криму. Це Сімферополь, Ялта, Севастополь, Феодосія, Судак, Білогірськ, Євпаторія. І я думаю, що сьогодні в такий день важливо відзначити, що за відповідними... за згаданою статтею Кодексу про адміністративні правопорушення Російською Федерацією притягаються в тому числі представники кримськотатарського народу. Зараз нам на сьогоднішній день відомо про дві справи, коли кримські татари притягалися до відповідальності де-факто за якісь висловлювання, пов'язані з ситуацією на материковій Україні, з воєнними діями, це Абдурашид Джапаров та Заїр Смедляєв. В одному випадку це було інтерв'ю українським медіа, де Абдурашид ага розповів про, власне кажучи, заповненість лікарень і моргів на території

Криму представниками окупаційних збройних сил. В іншому випадку це був допис у Фейсбуці абсолютно, знаєте, такий пацифістський, я б сказала так, мирний. Але за це пан Смедляєв був також притягнений до адміністративної відповідальності. І, звісно, ці факти є дуже виразними і є, власне, продовженням переслідування кримськотатарського народу.

Хочу сказати, що паралельно до цих нових справ, які пов'язані з повномасштабним вторгненням, є інші справи політично мотивовані, яких також десятки. За нашими підрахунками сьогодні йдеться про 130 осіб, які переслідуються з політичних мотивів на території окупованого Криму, міста Севастополя та на території Російської Федерації, і 97 із них є представниками кримськотатарського народу. І мені здається, що ця статистика є доволі виразна. Плюс до цього також можна додати нові справи саме кримінальні, політичні, які з'являються проти тих осіб, і це саме представники кримськотатарського народу, які захоплюються, викрадаються на території новоокупованих областей, це Херсонщина і Запорізька область, і потім вони по суті перевозяться до Криму, вони там перебувають в СІЗО. І, власне, на цьому етапі вже починається їх кримінальне переслідування.

Тобто можемо говорити про те, що повномасштабне вторгнення Російської Федерації на території України створило нові ризики і нові загрози, я не буду тут торкатися новоокупованих територій, тому що про це буде окремий блок. Але навіть на території Криму, де вже, здавалося б, після 8 років окупації складно зробити ще гірше, але, на жаль, це можливо.

І, можливо, на завершення торкнуся також питання соціально-економічної ситуації в Криму. Власне, у зв'язку з введенням нових додаткових санкцій проти Російської Федерації на території півострова також підвищилися ціни на імпортні товари, це йдеться про електротехніку, автомобілі, телефони за різними оцінками від 50 до 100 відсотків. Окрім того, можна припустити, що тривають ще бойові дії в безпосередній близькості до півострова, введення в окремих районах високого рівня терористичної загрози, обмеження можливості здійснення авіапольотів та поширювана

інформація в ЗМІ щодо можливого руйнування мосту через Керченську протоку матиме наслідком значне зменшення або майже цілковите припинення туристичного потоку. І це, звісно, також ми розуміємо, суттєвим чином позначиться на економіці цього регіону, який перебуває під окупацією.

Загалом прослідковується значне зменшення економічної діяльності на території тимчасово окупованого Криму та Севастополя з 24 лютого 22-го року, незважаючи на часткове відновлення водопостачання Північно-Кримським каналом, що є важливим для розвитку сільського господарства півострова.

Також, можливо, вже на завершення хочу сказати, що ми бачимо принаймні з нашого спілкування і з громадянами України в Криму або тими, хто виїхав, ще доволі багато людей виїжджає, що справді є тенденція до виїзду з тимчасово окупованого Криму. Дуже часто це пов'язано, ну, як майже завжди, це пов'язано з певним страхом людей за своє майбутнє. На початку повномасштабного вторгнення до нас як до представництва було дуже багато звернень із запитанням, як уникнути призову до армії окупаційної, тому що люди розуміли, що попри будь-які заяви Володимира Путіна, той, хто за призовом опиниться в російській армії, може зрештою опинитися на материковій Україні у складі окупанційної армії збройних сил Російської Федерації. І, власне, це є однією з причин виїзду з території Криму, це страх опинитися в збройних силах Російської Федерації, це, власне, ті економічні причини, про які я вище говорила, це переслідування окупаційними правоохоронними органами, про які я також згадала, або так званими нествановленими особами. Ми зафіксували теж випадки, коли людей, які якось проявляють свою незгоду з окупаційною владою, також в позасудовий спосіб переслідують, залякують, надсилають їм погрози, викрадають часом і таке інше.

Також, звісно, є побоювання серед жителів тимчасово окупованого Криму, що, власне, відбудеться також певна гаряча фаза бойових дій на

території самого півострова, через це люди їдуть. Ну, і зрештою дуже важливим також фактором для людей, які намагаються вберегти свої родини від цієї війни, скажімо так, яку Російська Федерація... яка триває, від цієї агресії, власне, люди хочуть уникнути токсичного середовища. Як сказала моя колега вище, дуже пропаганда посилилася на території Криму, і просто перебувати там стає просто дедалі складніше. І, звісно, це дуже позначається на дітях. І це є одна з причин, чому люди залишають територію Криму і виїжджають через Російську Федерацію до третіх країн, аби просто вберегтися і фізично, і психологічно на фоні повномасштабного вторгнення Російської Федерації.

Дякую за увагу. Я тут вже зупинюсь.

ГОЛОВУЮЧА. Дуже дякуємо, пані Марія.

Я бачу, що ймовірно до нас доєднався Ахтем Чийгоз. Пане Ахтеме, ви тут? Добре.

Дуже дякую за виступ і за таку розгорнуту інформацію. Я розумію, що завжди є, знаєте, таймінг 5 хвилин, але це дуже великий обсяг роботи, яким в тому числі займалося представництво з початку повномасштабної війни. І дякую за таку глибоку специфіку.

Я запрошую до слова Тетяну Печончик – голову управління Центру прав людини ZMINA щодо ситуації з переслідуванням журналістів і громадських активістів в окупованому Криму.

Пані Тетяна, прошу.

ПЕЧОНЧИК Т. Дуже дякую, пані Ольго.

Я рада сьогодні бути на цьому зібранні з дуже трагічної нагоди, з річниць депортації кримськотатарського народу, з того, що цей злочин так і не був засуджений в подальші десятиліття. І зараз ми пожинаємо плоди цього в результаті нової широкомасштабної агресії Російської Федерації, яка вже відбувається по третьому колу: вона почалася з Криму, продовжилася на

Донбасі і зараз вразила вже інші регіони України. І на кожному новому витку це непокаране зло зростає в десятки, сотні разів.

Я в своєму виступі додам можливо деяку інформацію, яка була задокументована нашою організацією та іншими правозахисними організаціями, які ці всі вісім років окупації продовжували працювати в окупованому Криму. І, зокрема, зупинюся на ситуації з інформаційним простором, пропагандою, а також посиленням переслідування активних громадян, зокрема журналістів і правозахисників.

Як вже було сказано раніше, Крим було вражено пропагандою, хоча перший тиждень від початку війни спостерігалася деяка розгубленість. Заклики "Взяли Крим – візьмемо й Україну" кримчани зустріли із здивованим мовчанням і на початках питали, що означають літери V та Z. Але вже за тиждень пропаганда набрала дуже великих обертів, почали масово з'являтися в соціальних мережах дописи про підтримку Путіна і спеціальної воєнної операції на території України. І по всіх містах Криму за одну ніч всі зупинки були обклеєні плакатами із зображенням російських військових. Пізніше їх доповнили білборди з Путіним і написом "Своих не бросаем".

Наліпки для машин із літерою Z заповнили всі прилавки у кримських крамницях. Ними був обклеєний весь комунальний транспорт, від тролейбусів до швидких і сміттєвозів. І ця пропаганда також торкнулася дітей. До шкіл почали розсилати рекомендації розпочинати день з патріотичної лінійки з виконанням гімну Російської Федерації, а також дітям, власне, школам було сказано організувати написання так званих листів подяки російським солдатам. Це все, звичайно, супроводжувалось дуже інтенсивною телевізійною пропагандою.

Тому можна сказати, що так, як російські ракети, російські літаки посилено бомбардували Україну всі ці тижні і місяці війни, так само кримчан дуже посилено бомбардувала російська пропаганда. Дуже важко отримувати там інформацію об'єктивну про те, що відбувається, адже українські сайти,

десятки сайтів, вже дуже давно заблоковані були в Криму. І недавно додалося блокування нашого сайту Центру прав людини ZMINA.

Після початку війни також почали блокувати, лягли фейсбук, твітер, інстаграм і так само VPN-сервіси, які раніше використовувалися кримчанами, працювали з перебоями, і навіть платні сервіси, не кажучи вже про безкоштовні. Для багатьох людей була відсутня або дуже обмежена можливість дізнатися правду про війну, що саме відбувається, адже дані ретельно приховувалися. Тих поранених, яких повертали до Криму вони дуже скупі навіть рідним відповідали про те, що з ними відбувалося, які подробиці, адже ФСБ погрожувало терміном за розголошення державної таємниці.

І, власне, на цьому фоні, звичайно ж, посилилась переслідування український і кримськотатарських активістів. І з іншого боку, як вже загадала Марія Томак, були введені нові статті в російському Кримінальному кодексі і посилюються переслідування за будь-які антивоєнні виступи.

Як вже було сказано, на зараз 130 кримчан є політичними в'язнями, перебувають в місцях позбавлення волі або під домашнім арештом. Із них тринадцятеро є громадянськими журналістами, люди, які намагались висвітлювати, розповісти правду про те, що відбувається в окупованому Криму. Із цих тринадцяти десятеро є кримськими татарами, кримськотатарськими громадянськими журналістами, з десяти дев'ятеро були учасниками ініціативи "Кримська солідарність", яка попри всі репресії продовжує діяти в окупованому Криму.

І, власне, однією з останніх у списку політв'язнів з'явилася наша колега Ірина Данілович, яка працювала медсестрою у Феодосії, але паралельно поруч з тим вона намагалася висвітлювати і доносити правду, з одного боку, що відбувається у медичній сфері, але також і відвідувала політичну вмотивованість судові процеси, розповідала про переслідування кримських татар, співпрацюючи з ініціативами ІНжир media та "Кримський процес". Ірина зникла 29 квітня в Криму, її було знайдено тільки на 13-й день. Весь

цей час ми не давали інформацію ні родичам, ні адвокату, який її шукав, і на неї був досить сильний психологічний тиск з погрозами вивезти до лісу, вивезти Маріуполя. Після того, як вона підписала пусті аркуші тільки тоді, власне, дозволили дали інформацію про неї адвокату, і зараз її звинувачують в незаконному поводженні з вибуховими речовинами, які російські окупанти підкинули їй в сумочку.

І на фоні, звичайно, дуже драматичних і страшних подій, які відбуваються на материк України, дещо в тіні опиняються ті політично мотивовані суди, які тривають в Криму. Але треба сказати, що за ці кілька місяців була винесена величезна кількість нових вироків, величезних вироків нашим політв'язням, зокрема друга сімферопольська група, учасники якої отримали від 15 до 19 років ув'язнення кожний, і в цій групі якраз дуже багато є активістами та громадянськими журналістами.

Зокрема, громадянський журналіст "Кримської солідарності" Ремзі Бекіров, а також активіст Різа Ізетов отримали по 19 років позбавлення волі. 17 років отримав Еміль Зіядінов, від 12 до 14 років отримали Ізет Абдуллаєв, Владлен Абдулкадіров, Тофік Абдулгазієв, Біял Аділов і інші наші політв'язні. Зову ж таки відбувалися нові обшуки, наприклад, у кримськотатарського активіста Сервера Барієва, якого відпустили під підписку. 8 років заочного засудження отримав Ізет Гданов, експерший заступник Представника Президента в Автономній Республіці Крим. Також відомий цей вирок для пана Мустафи Джемілева, якому Армянський суд присудив штраф і 2 роки, і дуже цинічно його звільнили від відбування покарання по амністії через 70-річчя Перемоги.

Була визнана небажаною організація в Росії, і наші партнери – Кримська правозахисна група, яка всі ці роки працює в Криму і збирає факти переслідувань і грубих порушень прав людини, воєнних злочинів, і протягом останніх двох років вони отримали 20 рішень, які забороняли поширювати їхні статті, зокрема щодо воєнного призову кримчан як воєнного злочину, які вчиняє Російська Федерація.

Ну, і як вже було згадано, але я ще додам приклади про нову хвилю переслідувань, яка є новою, да, для цього часу – це антивоєнні виступи. Наприклад, в березні було затримано 17-річного студента, який розфарбував пам'ятник окупаційним військам, було оштрафовано 55-річного мешканця Севастополя, який зрізав банер на підтримку війни, і крім того було затримано в Ялті 46-річну Ольгу Дяченко просто за те, що в неї був манікюр в жовто-блакитних кольорах.

Тобто ми бачимо абсолютне посилення цього тиску. І якщо раніше спочатку ми казали, що Крим перебуває в ізоляції, є півостровом страху через окупацію, то потім ця ізоляція стала подвійною через COVID, а зараз ця ізоляція фактично є потрійною, тому що Крим заблоковано вже навіть не у квадраті, а в кубі, і здійснюється дуже масована пропаганда і тиск.

І насамкінець я би хотіла завершити, сказавши, що зараз дуже багато кримчан вірять в Україну, в перемогу української армії. І ми всі знаємо про те, що ця російська агресія розпочалася з Криму і вона закінчиться Кримом, і ми всі будемо працювати задля перемоги і задля звільнення кожного дюйма української території. Це буде день, коли вийдуть на свободу всі наші політичні в'язні.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧА. Дуже дякую.

Я запрошую до слова керівника прокуратури Автономної Республіки Крим та міста Севастополя пана Ігоря Поночовного.

ПОНОЧОВНИЙ І.М. Доброго дня, шановні колеги! Дякую за запрошення виступити на круглому столі.

Як і 78 років назад, ми знову говоримо про репресії відносно корінного народу Криму, відносно кримських татар. І з початком повномасштабного вторгнення на територію України переслідування корінного народу і переслідування громадян України в Криму не припиняються.

Ми постійно слідкуємо за ситуацією в Криму, обмінюємося інформацією із Представництвом Президента, з громадськими організаціями, отримуємо інформацію з різних джерел і, на жаль, констатуємо ті тенденції, що проведення незаконних обшуків, затримань кримськотатарських активістів, інших осіб, які висловлюють в тому числі і критику щодо окупаційної влади, продовжується.

За період з 24 лютого поточного року нами було розпочато ряд нових кримінальних проваджень якраз за цими фактами, а також за фактами вчинення громадянами України в Криму нових злочинів, які додалися до Кримінального кодексу – це і виправдовування визнання правомірної збройної агресії проти України, це і колабораційна діяльність, оскільки ми бачимо, що багато громадян України, які в 2014 році зрадили нашу державу, зараз продовжують свою діяльність і на тимчасово окупованих територіях Херсонської області.

Якщо повертатися до теми переслідувань кримськотатарського народу, то загалом за час окупації кримського півострова кількість жертв воєнних злочинів і злочинів проти людяності, які вчиняються відносно цивільного населення в Криму, величезна. З початку окупації півострів були змушені покинути близько 25-30 тисяч кримських татар. Десятки тисяч кримських татар піддалися залякуванню з боку окупаційної влади Російської Федерації в Криму. Кілька тисяч були затримані або допитані, або піддані порушенням належного судового захисту, щонайменше 356 кримських татар було звинувачено у правопорушеннях за протести і притягнуті до адміністративної відповідальності. Щонайменше 22 лідери та активісти кримськотатарського народу були викрадені або до цього часу є зниклими безвісти, понад 200 кримських татар зазнали свавільного або політичного упередженого переслідування. Близько 136 осіб утримуються як політичні в'язні. Так само придушується... придушена і свобода слова, оскільки 12 кримськотатарських засобів масової інформації або закриті, або змушені були покинути півострів Крим.

Вищезазначені факти дають підстави вважати, що в Криму було вчинено злочин, віднесений до юрисдикції Міжнародного кримінального суду, а саме злочин проти людяності. Тому сьогодні ми з прокуратурою автономії, спільно із Офісом Генерального прокурора, з організацією Global Trade Compliance, Кримською правовою захисною групою і Кримським інститутом стратегічних досліджень підготовлено чергове інформаційне повідомлення до Міжнародного кримінального суду про переслідування протягом періоду окупації, переслідування якраз ідентифікованої групи цивільного населення кримських татар в Криму. І найближчим часом це повідомлення вже буде скероване безпосередньо до Офісу прокурора Міжнародного кримінального суду.

Якщо говорити про нові виклики, які постали перед правоохоронною системою автономії у зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації, то можна виділити такі категорії злочинів, які продовжують вчинятися відносно цивільного населення в Криму: це і черговий незаконний призов громадян України в Криму до Збройних Сил Російської Федерації, про які вже говорила і Марія Томак; це те, про що я говорив, виправдовування, визнання правомірною збройної агресії Російської Федерації проти України. Ми спільно зі Службою безпеки України вже зареєстрували декілька таких кримінальних проваджень. Розслідування ведуться як відносно і блогерів там, різних проросійських активістів, так само і проти діячів Російської православної церкви, які так само займаються пропагандистською діяльністю.

Також багато запитань надходить до нас з приводу участі кримчан, громадян України з Криму у війні, в новому етапі війни, яка сталась 24 лютого 2014 року. І багато виникає запитань, чи є кримчани, які зайшли на територію України у складі збройних сил Російської Федерації, чи є вони воєнними злочинцями. Користуючись нагодою, варто зазначити, що не можна однозначно говорити, що всі кримчани, які приймають участь у бойових діях, є воєнними злочинцями. Оскільки воєнними злочинцями

будуть тільки ті військовослужбовці з Криму, які під час ведення бойових дій вчинили воєнний злочин. Тому що російська пропаганда працює таким чином, що залякують тих кримчан, які були незаконно призвані на службу збройних сил Російської Федерації, не здаватися ні в якому разі у полон, оскільки вони будуть вважатись воєнними злочинцями і будуть переслідуватися українською правоохоронною системою.

Але це абсолютно не так, оскільки неодноразово вже говорили, що незаконний призов цивільного населення на окупованій території до збройних сил держави-окупанта є воєнним злочином, у першу чергу по відношенню до цивільного населення. І той призовник, який під погрозою кримінального переслідування змушений був піти служити у збройні сили Російської Федерації, прийшов з окупаційними військами чи змушений був прийти з окупаційними військами на територію України, не вчинивши під час бойових дій жодних воєнних злочинів, потрапив у полон, він у жодному разі не буде вважатись воєнним злочинцем.

У своїй роботі ми користуємось досить часто інформацією, яку нам надає, за що їм величезна подяка, Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим, ми щотижнево отримуємо інформацію, такий дайджест новин про те, що сталось в Криму. Ці матеріали також приєднуються до кримінальних проваджень.

Співпрацюємо з колегами з Херсонської області, оскільки, як я вже говорив, великий десант кримських держрадників на даний час поширюють свою незаконну діяльність і на території Херсонської області. Тобто колегам передаємо інформацію, якою ми володіємо, щодо цих кримчан. Так само колеги з Херсона діляться нам інформацією, якою володіють по Криму, оскільки зараз це дуже важливо, зважаючи на те, що там правоохоронна система не має можливості працювати безпосередньо в Херсонській області.

Тобто загалом ми побудували свою роботу з початку повномасштабного вторгнення таким чином, щоб максимально охопити всю ту інформацію, яка надходить з Криму, максимально слідкувати і моніторити

вчинення воєнних злочинів, злочинів проти людяності в Криму, максимально ділитись інформацією, якою ми володіємо, зі своїми колегами для того, щоб ніхто не залишився поза увагою правоохоронної системи і врешті-решт понесли свою заслужену відповідальність.

ГОЛОВУЮЧА. Дуже дякую.

ПОНОЧОВНИЙ І.М. Дякую за запрошення ще раз.

ГОЛОВУЮЧА. Дуже дякую за вашу роботу і за те, що знайшли час долучитися.

Колеги, ми трохи вже відходимо від графіку, тому я дуже-дуже прошу всіх вкластися в 5 хвилин, а, може, навіть тепер і скорочувати свої виступи, оскільки, ну, мені незручно перебивати, тому просто намагайтеся більш звузити тему виступу.

Зараз ми починаємо другу частину, яка присвячена ситуації у південних регіонах України, переслідуванню журналістів, громадських активістів, експропріації майна тощо.

Я як би зроблю перше таке слово про те, що Російська Федерація розглядає територію Херсонської області з військово-стратегічної точки зору і в якості плацдарму для подальшого поширення збройної агресії на півдні України. Ми маємо ситуацію, яка зараз є. Спікери, які будуть приймати участь, більше детально можуть розказати про ситуацію, яка є зараз, яка ситуація з правами людей з економічної точки зору.

Тому я прошу до слова, запрошую до слова Якименка Миколу Миколайовича, заступника начальника Херсонської обласної військово-цивільної адміністрації.

ЯКИМЕНКО М.М. Вітаю усіх! Можу сказати так, почну з тої ситуації, яка склалася на даний час. На даний час і вже є і гуманітарна криза, і

економічна криза на території Херсонщини. І за останні декілька діб повністю заблокований виїзд з тимчасово окупованої території Херсонщини, на жаль. Багато людей намагаються виїхати, але, на жаль, і вчора, і позавчора були люди, які виїжджали, були обстріляні машини, дуже багато поранених, дуже багато загиблих. Це, на жаль.

Якщо взяти за час військових дій з території Херсонщини, покинуло майже 400 тисяч людей Херсонську область. Також від обстрілів окупаційних військ зруйновано більше 2,5 тисяч будівель інфраструктурних. Більш за все це багатопверхові будинки, це і часні будинки, це і майже... дуже багато зруйнованих шкіл, дитячих садочків, лікарень. На даний час тою інформацією, якою ми володіємо із достовірних источников, майже 150 осіб, це і представників органів місцевого самоврядування, і журналістів, і громадських діячів, тримають у полоні.

Стосовно... Підрозділами Національної поліції, прокуратури, Служби безпеки внесені в ЄРДР і ведуться кримінальні провадження дистанційно більше як по 1,5 тисячі кримінальних проваджень. На даний час ситуація дуже складна, і думаю, що завдяки такій співпраці ми зможемо намагатися зробити так, щоб нашим людям, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, ми змогли доставляти, як і раніше, гуманітарні грузи. На жаль, гуманітарних коридорів не було, але була можливість завдяки співпраці з волонтерами, небайдужими людьми, суспільно доставляти туди гуманітарний груз. На жаль, на даний час ця перспектива повністю заблокована. Тому, якщо коротко, то так.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую. Як із самого початку, я дуже дякую учасникам саме тієї групи, оскільки вони знайшли час долучитися до цього заходу.

Я прошу до слова наступного спікера Самойленка Олександра Степановича – голову Херсонської обласної ради.

САМОЙЛЕНКО О.С. Вітаю, шановні колеги! Ну, по-перше, я хотів би висловити співчуття кримськотатарському народу, сьогоднішня дата – це 78-а річниця депортації, першої депортації, будемо так казати, на сьогоднішній день.

Сьогодні відбувається, дійсно, третій геноцид, в тому числі і кримськотатарського народу, бо ми знаємо, що в Генічеському районі ми маємо велике поселення компактного проживання кримських татар. І ці люди, які змушені були колись виїхати, під сталінськими репресіями виїхати з Криму, після цього їх закрили на півострові Крим, посадили в клітку, вони змушені були виїхати туди і оселитися в Херсонській області, і вже третій раз їх намагаються репресувати.

Крім того, що ми маємо на сьогоднішній день і таку, знаєте, економічну кризу, яка сьогодні існує в Херсонській області, у нас ще є культурна, у нас є ще освітня криза, яка на сьогоднішній день, принаймні сьогодні ми намагаємося зробити так, щоб всі наші діти, які сьогодні закінчили навчання достроково 30 квітня, щоб всі могли отримати свідоцтво про закінчення там 9 класу, атестати про повну середню освіту, значить, щоб вони мали можливість виїхати на території, які підконтрольні Україні, і вступити до українських вишів.

Тому роботи дуже багато, робота є. Але я хочу підтримати шановного Мустафу в тому, що ми повинні на сьогоднішній день мати більше можливості впливу національних комітетів, національних органів, управління, ну, можемо по-різному називати. В сьогоднішній ситуації це Меджліс кримськотатарського народу, в тому, щоб ми мали можливість більше впливати на ті моменти, які відбуваються на території громад. Я впевнений в тому, що і Херсонська область, і Автономна Республіка Крим дуже швидко будуть звільнені від загарбників, і ми будемо мати можливість встановлювати знову всі принципи влади української.

Тому я згоден з шановним Мустафою в тому, що треба вже на сьогоднішній день відпрацювати це все. Це, напевно, більше сьогодні

стосується Представництва Президента в Автономній Республіці Крим. Але обласна рада Херсонської області готова долучитися, якщо потрібно, там до таких моментів. Зараз я кажу про систему місцевого самоврядування з метою інтеграції людей, які захочуть лишитися, в тому числі і кримських татар, які захочуть лишитися мешкати в Херсонській області або повернутися в Крим. Але ми повинні розуміти, що кожна меншина національна, а в Херсонщині 114 національних меншин, має можливість впливати на місцеве самоврядування.

Тому я хочу всім побажати найшвидшого звільнення наших територій. Хочу, щоб ми всіх привітали одним словом – це перемога. І здоров'я і мирного українського неба.

Дякую дуже.

ГОЛОВУЮЧА. Дуже дякую за ваші слова. Також сподіваємося швидкого звільнення наших територій.

Я запрошую до слова Глебушкіну Оксану Сергіївну – виконавчу директорку Громадського центру "Нова генерація", місто Херсон.

Пані Оксана.

ГЛЕБУШКІНА О.С. Доброго дня, колеги, колежанки! Дякую за запрошення до участі у круглому столі.

Я, знаєте, згадувала, що рік тому ми в Херсоні проводили силами багатьох партнерів і обласної адміністрації, і міської ради величезний такий концерт-реквієм на площі центральній за участі ДахаБрахи і Джамали і фактично переживали історію, яку пережив кримськотатарський народ. І після концерту ми це обговорювали з організацією "Куреш", це наш Кримськотатарський Центр Культурний Куреш, і говорили про те, що таких концертів-реквіємів і таких подій, які через емоції пропускають, має бути в п'ятеро, в шестеро більше. І, мені здається, можливо, частково, те, що ми зараз маємо, це і в тому числі з-за причини того, що було недостатньо уваги,

розуміння трагедії для того, щоб її можна було попереджувати і розуміти, які можуть бути трагічними наслідки для всіх нас, для всіх людей, які зараз це переживають.

Якщо говорити про ті проблеми, я не буду повторювати колег, які озвучили головні цифри, я знаю, ну, теж в підтвердження того, що єдиний шлях для тих людей, які як наслідок цієї жахливої зараз вже не просто гуманітарної кризи, а катастрофи, бо нема роботи, нема грошей, нема доступу до медичних послуг і ліків, немає можливості купувати продукти. Особливо це стосується проблема сільської місцевості, бо ще в місті ця проблема якось вирішується, в селах ситуація взагалі жахлива, люди намагаються виїхати. І всі ці шляхи проходять через лінію фронту, і тому вони є небезпечними. І вчорашня ситуація розстрілу мирної колони – це свідчення того, і вбивство одного із волонтерів, який вивозив людей, який загинув, якого розстріляв снайпер. Тому питання передачі будь-якого гуманітарного грузу – це питання, яке просто зараз повисло в повітрі, і ми не можемо, знаходячись зовні, допомогти.

Я покинула територію 2 травня в тотальному відсутності зв'язку, і лише тому ми змогли виїхати, бо нас не перевіряли так ретельно, бо не було у жодного зв'язку телефонного. Два місяці я провела в окупації, ми були свідками того, як людей захоплюють, як людей тримають, як людей катують, як їх відпускають. Я допомагала заповнювати дані КримSOS щодо фіксації воєнних злочинів. Ситуація хлопця, який зірвав триколон в Голій Пристані, який був затриманий, який був побитий. Я в підтвердження скажу, що всі, кого катують, примушують через фізичне фактично знущання підписувати папір, документ про співпрацю, записувати ролики, якими вони закликають, ну, мають стверджувати певні речі на підтримку окупаційного режиму, навіть якщо цих людей відпускають, вони знаходяться в небезпеці. Раніше вони могли втікати і полишати Херсонську область, зараз цей ризик залишення людей на території окупованій, воно є, ну, небезпечним для

людей, бо покинути вони зараз вже їй не можуть, і невідомо, чи буде така можливість далі.

Я хочу сказати про проблему, з якою зіткнулися жінки, які народили дітей після 2 травня, в той момент, коли припинили роботу РАЦСи. Зараз неможливо зареєструвати дитину, не працюють РАЦСи, працівники не виходять на роботу, реєстри закриті, «Малятко недоступно як додаток, як опція зареєструвати дитину через онлайн послугу. Я це кажу через свідчення конкретно людини, яка намагається це зробити зараз для народженої дитини якраз 1 травня. Якщо вона захоче виїхати і вивезти дитину, вона це не зможе зробити, бо на блокуванні будуть вимагати свідоцтво про народження.

Яким зараз можна робити це і давати можливість покинути область, наприклад, опинитися на більш безпечній території і контрольованій території для тих жінок, які народили дітей і планують це робити для збереження життя і безпеки, це питання, яке треба якось врегульовувати. Бо єдине, що було озвучено як опція, це звернення до юристів, які мають цю медичну довідку передати на підконтрольну територію, там оформити це свідоцтво і потім повернути його. Зараз це просто неможливий шлях, бо це фізично неможливо зробити.

Тому я би хотіла акцентувати на цій проблемі увагу, що треба вирішувати, можливо, все ж таки давати доступ. Я не знаю який є ризики з цим, але оця онлайн послуга могла би бути тим, що може врятувати і можливість друку цього документу.

Бо додаток "Дія" на блокуванні – це як червона ганчірка для окупантів, бо їх дуже дратують всі додатки, якими ми користуємося, які нас, до речі, рятують. Бо рятує Херсон діджиталізація: можливість отримання пенсії на картку, можливість здійснення якихось переводів банківських, можливість здійснювати... платити за комунальні послуги, хто це продовжує робити. І це, можливо, і закритість реєстрів не дає можливість їм отримати повні дані про всіх людей, що вони намагалися використати як документи для проведення так званих референдумів, від яких вони зараз вже в принципі відмовляються.

Тому зупинюся на цьому, бо перелік проблем, він зараз просто наростає, як сніжний ком. І тому звільнення Херсону – це питання, якщо це не відбудеться найближчими місяцями, просто дуже багато людей просто загине і будуть в дуже-дуже скрутній ситуації. Бо зараз кожного дня ця ситуація просто збільшується в геометричній прогресії і всі загрози, які є зараз для людей, які залишаються на окупованій території.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пані Оксано.

І від себе, напевно, як від представника юридичної спільноти дуже вдячна вам за саме ці озвучені питання стосовно проблематики реєстрації фактів народження/смерті. У нас присутні сьогодні представники з Міністерства юстиції, але вони без як би без виступу. Добре, що ви озвучили, вони це почули. Можливо, в кінці нашого заходу вони зможуть надати відповідь або, наприклад, сказати свою позицію стосовно цієї проблематики.

Зі свого боку, це вже не в межах цього круглого столу, але додам, що ми працювали над внесенням змін до чинного законодавства для того, щоб поширити дію особливостей фактів встановлення народження/смерті, які відбулися на окупованій території, поширити їх на період дії воєнного стану для того, щоб якимось чином можна в судовому порядку було встановлювати факти народження/смерті. Я дякую вам ще раз виступ.

Я бачу підняту руку, але, я перепрошую, ми підємо по списку, і я потім вам після останнього спікера надам слово. Добре?

Я запрошую до слова координатора херсонського офісу Громадської організації "КримSOS" Олексія Тільненка, запрошую до слова. Нагадую про регламент.

ТІЛЬНЕНКО О. Добрий день! Вдячний вам за запрошення. По-перше, хотів би сказати, дуже радий бачити тут колег, які знаходяться в безпеці, які виїхали з Херсона, це як пані Оксана, так і пан Наталя.

Дуже приємно розуміти, що нам вдалося вибратися. Але, на жаль, таке можна сказати не про всіх, і дуже значна кількість нашого населення, яке залишилося в Херсоні і в Херсонській області, наразі залишаються в небезпеці. Як ми зараз бачимо, фактично Херсонщина після Криму є найбільш окупованою областю України і фактично майже вся контролюється збройними силами Російської Федерації.

Попередні спікери вже багато чого сказали про те, що відбувалося в Херсоні, і це дійсно так, це насправді дуже страшні події. І ці переслідування активних людей і активістів, і журналістів, і просто пересічних громадян, які публічно висловлюють свою проукраїнську позицію, там приймали участь в цих акціях і мітингах, яких після цього, вибачте за вираз, відловлюють біля будинків. Активістів вишуковують за адресами їх проживання. Якщо людей не знаходять за місцем проживання, то відповідно збройні сили Російської Федерації роблять засідки в квартирах, які знаходяться в цих під'їздах, і вичікують, поки ці люди повернуться додому. І найчастіше так і відбувається, що люди через кілька днів після того, як їм там сусіди повідомляють про те, що до них приходили, повертаються додому, і потрапляють фактично у пастку, і надалі їх виводять ці озброєні росіяни. І далі, що відбувається, ми добре розуміємо. Ці люди потрапляють у підвали, у ці катівні. А катівні практично по всьому місту, якщо казати про місто Херсон, і в обласній адміністрації, і в обласному главку СБУ, і в поліції, і ще в дуже багатьох містах.

Що хотів би сказати? Хотів би подякувати пану Самойленко за те, що він підняв тему освіти. Дійсно, якщо брати кожен галузь роботи, проблеми є всюди. Те, що стосується освіти, дійсно, діти не знають, що робити, батьки не знають, що робити. Ректори та викладачі цих університетів, які знаходяться на території Херсонської області, також не знають, що робити. Чи є якісь можливості переводу цих дітей в інші навчальні заклади, наприклад, які знаходяться на підконтрольній території? Тобто там величезна просто кількість проблем. Батьки вимушені просто забирати документи,

незважаючи на те, на якому там курсі дитина навчалася, і просто намагатися виїхати, як правильно сказали колеги. Ані гуманітарних коридорів, ані нічого немає, тобто люди виїжджають отак просто, на свій страх і ризик. Дехто доїжджає, дехто, на жаль, не доїжджає. І проблема дуже складна насправді.

Те що стосується гуманітарної сфери, там взагалі катастрофа. Бо насправді, як ми знаємо, ті виплати, які здійснюються, тобто здійснюються наразі тільки пенсійні виплати на території Херсонської області, всі інші виплати, останній раз проплати були проведені ще всередині квітня. Тобто залишилися без виплат всі незабезпечені верства населення, всі такі найбільш вразливі категорії населення. Це і матері-одиначки, це і особи, які потребують додаткового піклування. І ми знаємо наразі, що ситуація така, що, наприклад, там соціальні працівники збиралися просто в когось одного вдома і, вибачте, готували там їжу для того, щоб передати цю їжу, там ці вареники або ще щось цим пенсіонерам та людям, які мало мобільні, тобто вони не можуть пересуватися вільно навіть для того, щоб вийти в пошуках якоїсь їжі.

Те, що стосується безпосередньо нашого напряму роботи – Криму, я думаю, ми це залишимо вже нашим іншим партнерам для озвучення. Ми, якщо буде така потреба, можемо надати в письмовому вигляді наші матеріали.

Ще хотів би звернутися з проханням до Херсонської обласної державної адміністрації. Бо фактично ми чудово розуміємо, що дуже складний наразі час. І вам складно, але і людям також складно. І давайте будете ви більше включатися в роботу також на центральних рівнях, бо наразі там планується внесення змін в Закон України про забезпечення прав і свобод громадян на окупованій території і безпосередньо цими змінами передбачено внесення змін в цю нову статтю кримінального кодексу щодо колабораційної діяльності. Бо наразі ті пропозиції, які були надані іншими членами цієї групи, я не бачив, чи були надані пропозиції саме від Херсонської області, але хто як не ми будемо це робити? Бо ми розуміємо, як

це відбувається, що фактично наразі все забезпечення цивільного населення лежить на плечах активістів та волонтерів, бо фактично влада нічого не може зробити, бо офіційних гуманітарних коридорів немає. А в цих змінах передбачається безпосередньо те, що звільняються окремі категорії, як суб'єкти владних повноважень, так і суб'єкти підприємницької діяльності, господарської діяльності, в окремих напрямках, але нічого не сказано про людей, розумієте. І ми розуміємо, що наразі ці волонтери, які, наприклад, довозять ці ліки на територію Херсонщини і передають цим лікарням, якщо в цих лікарнях з'явиться окупаційне керівництво, то фактично ці волонтери будуть... над ними буде висіти ця карна стаття, розумієте. Тобто я вас прошу, дуже прошу більш активно включатися в цю роботу, в ці робочі групи.

Ще хотів би сказати, що насправді, людям, які залишились, їм там дуже складно, і як люди, які знаходились там на непідконтрольній території, ми пройшли всі ці етапи, знаєте, від зневіри і відчуття, що тебе покинула напризволяще твоя держава, до того, що треба щось брати і робити своїми руками, бо крім нас цього ніхто не зробить. Тому я ще хотів дуже попросити, насамперед це стосується центральних органів виконавчої влади. Ми розуміємо, що зараз йде війна, ми розуміємо, що зараз працює пропаганда і з нашого боку, але дуже хотів би попросити не вводити себе самих в оману цією нашою ж пропагандою. Розумієте, коли люди знаходяться там, коли допомоги жодної немає і коли люди дивляться ці, звичайно, наші марафони, де все добре, де всім допомагають, то, знаєте, це дуже так критично і скептично сприймається тим населенням, яке залишилося на окупованій території.

Тому дуже прошу вас думати і пам'ятати, що люди там залишились. Не прикриватися міжнародними нормами, конвенціями і всім іншим, сподіваючись, що окупант там буде щось забезпечувати. Нічого вони там забезпечувати не будуть. Розумієте? І в нас будуть ще нові Бучі, ще нові Бородянки, і наша задача цього не допустити.

Дуже дякую вам за увагу.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, Олексію.

Пані Ірина Верігіна, ви піднімали руку, хотіли взяти слово. Я дуже перепрошую, але ми виходимо з графіку, якщо буде можливість, я вам надам слово пізніше тоді, якщо у нас залишиться час. Я дуже дякую за ваш час і за ваше терпіння, бо цікава і велика тема, яку ми сьогодні проговорюємо, виходимо з графіку. Дякую, що залишаєтеся з нами.

Я пропоную нам переходити до наступної нашої частини – це підтримка громадян України, які переміщуються всередині України та на територію третіх країн. Я запрошую до слова пана Віталія Музиченка, заступника міністра соціальної політики України.

Прошу.

МУЗИЧЕНКО В.В. Дякую, пані Ольго.

Всіх вітаю! Питання, я б сказав, не просто важливе, а надзвичайно важливе в сьогоднішніх умовах, тому що, маючи такий сумний досвід, починаючи з 2014 року, значна частина території України вже пережила окупацію, пережила відповідні бойові дії. Ми знаємо, яким чином це відбувалося і на території Автономної Республіки Крим, і на території окремих районів Луганської, Донецької областей. Назвемо це так: сумною стартовою позицією на початок повномасштабного вторгнення 24 лютого, як точка, якою ведемо новий відлік нашого супротиву, нашої боротьби як держави.

Насправді, на цю дату ми вже мали більш ніж півтора мільйона внутрішньо переміщених осіб. Частина цих внутрішньо переміщених осіб це були мешканці Криму, Севастополя, там невелика кількість людей була, але тим не менше це було трошки більше ніж 15 тисяч переселенців. Значна частина була, звичайно, з окремих районів Донецької, Луганської областей з території лінії розмежування, "сірої" зони, там були, як кажуть, свої умови. Але, починаючи з кінця лютого, нам як державі довелося знов переживати по

суті в гіперболізованих масштабах 2014-2015 рік і будувати по суті систему підтримки населення. І на сьогоднішній день достатньо багато, дійсно, багато говориться про внутрішньо переміщених осіб, про біженців наших, які виїхали за кордон, тому що тут абсолютно чітко розуміння є, що внутрішньо переміщена особа – це той, хто залишив місця свого проживання і не виїхав за межі території нашої держави, хто виїхав за межі, це вже трошки інша категорія і інша ситуація.

Але ми як міністерство дуже і дуже наполягаємо і намагаємося відстоювати ще як мінімум три категорії, про які всі повинні пам'ятати. І перш за все ми говоримо про допомогу від міжнародних організацій, які в цих умовах не просто намагаються, але і надають реальну підтримку населенню нашої держави. Ми говоримо про населення, яке проживало і проживає на деокупованих територіях. Ми говоримо про населення, яке продовжує проживати в зоні активних бойових дій, місця, де відбуваються постійні обстріли, і ми говоримо про населення, яке продовжує проживати в тимчасово окупованих територіях. Тому кожна із цих категорій потребує особливої специфіки і особливої уваги. Не можна робити загальний алгоритм, який би закритив всі ці питання.

І от, власне, ті програми, які ми розгорнули за останні фактично два місяці... Ну, по-перше, давайте скажемо про те, що ми це робили силами кого – тих людей, які і є ж внутрішньо переміщеними особами. Ну, на жаль, сьогодні ні роботів, ні кіборгів в органах місцевого самоврядування, органах виконавчої влади, в органах соціального захисту населення немає. Там працюють ті ж самі жінки, в яких є сім'ї, в яких є діти і які в перші дні або тижні також були і внутрішньо переміщеними особами, і біженцями, і повноцінно пережили цю ситуацію.

Тобто я говорю про те, що трудовий потенціал, ресурс людських рук у нас також був обмежений. Перше.

Друге. Ми говоримо про те, що система взаємозв'язків і програмних рішень також була достатньо слабо готова до таких масштабів. І коли ми

вперше оцінили з міжнародними партнерами масштаби цього всього, і зрозуміли, що ліки, де не на мільйони, а, можливо, на десятки мільйонів, так фактично воно і виявилось. Тобто ми говоримо про те, що таким чи іншим чином вплив, масштабний вплив повномасштабної агресії бойових дій відчули, напевно, всі, все населення України, як і ті, хто перемістився, так і ті, хто не перемістився.

Але тим не менше, на сьогоднішній день маємо фактично більше ніж 4 мільйони зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб, з них 2,8 мільйона фактично – це ті, хто перемістився вже починаючи з 24 лютого. Реєстрація продовжується, і на сьогоднішній день держава встановила певний пакет виплат для цієї категорії населення. Паралельно були розроблені програми для швидких виплат на деокупованих територіях, це коли звільняються населені пункти. Але ж ми прекрасно розуміємо, що цей момент на декілька днів, можливо, тижнів, є проблема із організаційними процесами. Тобто не можна сказати людям, ідіть десь реєструйтеся чи щось подавайте, це не працює. Як показав вже досвід і практика, сьогодні багато згадувалося по Київщині, це, перше, такий прототип, скажемо так, був, полігон, можна сказати, на якому ми набивали шишки так, як воно є, тому що ми також адаптуємося, і тут нема правди діти. Сказати про те, що система працювала і працює ідеально, це обманути самого себе. Є, звичайно, проблеми, але в цих умовах, в яких ми можемо собі дозволити, я вважаю, що система, зокрема, органів соціального захисту населення спрацювала навіть більше, ніж могла собі дозволити, так воно є.

І от перед цим заходом я проводив зустріч з соціальною секцією Асоціації міст, тут треба віддати належне. З урахуванням того, що програмне забезпечення, яке будувалося під 2014-2015 роки, і під навантаження, яке витримувало на той момент, я кілька цифр назву. Якщо ми мали реєстрацію внутрішньо переміщених осіб там 12-25 тисяч в місяць, стандартне навантаження на систему, то на початку квітня, всередині квітня таких було до 160 тисяч на добу. Тобто перевищення і навантаження на людський

потенціал і на програмне забезпечення, і на канали зв'язку, я вже мовчу про кібератаки і те, що системно відключалася електроенергія, навіть на основних серверах. Це те, з чим нам потрібно було і продовжуємо ми працювати кожного дня.

Але навіть в цих умовах нам, звичайно, ще раз повторюся, не ідеально, але вдалося організувати цю роботу. Наразі відповідні виплати проводяться. Є певні питання не тільки технічного, технологічного, але і фінансового ресурсу. Тут також потрібно розуміти, що на сьогоднішній день ми не можемо говорити про виконання там показників бюджету чи можливості фінансувати так, як в мирний час, стандартно все, що потрібно. Для цього було вибудовано пріоритети, пріоритети державної політики в військовий стан, військовий час. Це об'єктивна реальність.

Перший пріоритет, я думаю, ні в кого не викличе питання, це армія і оборона. Тут ми повинні розуміти, що якщо ця стаття не буде закрита, решта все буде вже неважливо насправді. Тому, маючи навіть розуміння, що ми маємо відстоювати соціальний фронт, соціальний блок, ми не задаємо лишніх питань, коли кошти спрямовуються на армію і оборону. Чесно, зараз це працює так.

Другий по пріоритету – це питання пенсійного забезпечення соціальних виплат. І як би ми зараз говорили чи не говорили, але в цих надважких умовах держава продовжує виконувати свої зобов'язання перед тими громадянами, які проживають в різних локаціях і продовжується нарахування і виплата і пенсій, і соціальних допомог у всіх територіальних одиницях, включаючи тимчасово окуповані території Криму, Запоріжжя, Луганщини і Харківщини і так далі.

Є проблема із логістикою доставки фізично виплат людям. І це ще раз показує про те, що сьогодні колеги із Херсонщини говорили про те, що цифровізація і наступний рівень технологічності процесу говорить про те, що у нас альтернативи немає. Той, хто отримував відповідні виплати на банківські рахунки, на сьогоднішній день продовжують отримувати системно

свої виплати. Там, де хтось думав про те, що Укрпошта – це наша панацея, і те, що поштальйон має приносити кошти в руки, і це зручно, і так далі, практика показала, що в багатьох випадках це не працює. А якщо навіть і могло б це спрацювати, то сьогодні вже багато говорили про таку цікаву річ, як статті 111 та 111 прим. 1 Кримінального кодексу. В будь-якому випадку ми прекрасно розуміємо, що готівку завести на тимчасово окуповану територію без організації цього процесу, включаючи домовленості якісь або співпрацю із представниками тимчасової окупаційної влади, неможливо. Як показала практика Запорізької області на початку березня, їде пересувний пункт Укрпошти, їде поштар і їде водій, назустріч танк і він просто переїжджає цей автомобіль. Дві людини загинули. Кошти просто взяли і забрали. От це до чого призводить.

Тому на сьогоднішній день об'єктивна реальність говорить про те, що готівкова маса обертається в Херсонській і в Запорізькій області тільки в тих масштабах, в яких вона була станом на момент окупації. Воно так є. Готівку туди доставити складно. І от отут по суті панацея – це якраз переведення на банківське обслуговування, де можна проводити, хоча з певними умовностями, з багатьма умовностями, але безготівкові розрахунки і так далі.

Тому я можу запевнити, що ми будемо продовжувати... Я зараз не буду розказувати про механізми, які задіюються, тому що там в багатьох випадках люди виконують роботу дуже з великим ризиком для свого життя. І в Херсонській області, як не дивно, але люди продовжують нараховувати і подавати списки на виплату нам на центр, звичайно, ми кошти безпосередньо в Херсон не перераховуємо, але через інші локації ці гроші знаходять людей. Да, є проблеми із готівкою, але тим не менше отаким чином це працює.

ГОЛОВУЮЧА. Пане Віталій, я вас дуже прошу закінчувати, буквально три слова завершальних.

МУЗИЧЕНКО В.В. Я буду тоді завершувати.

Дивіться, з урахуванням всього озвученого, я не можу сказати, що ми залишили цих людей чи не думаємо, яким чином вирішити це питання. Це постійно в роботі, і ми будемо продовжувати максимально можливо, наскільки це можна, продовжувати ті стандартні і єдині для виживання людей виплати, які собі можемо дозволити.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧА. Дуже дякую.

Все менше, менше і менше часу. Я запрошую до слова Кузьменко Лідію – радницю з правових питань Агентства ООН у справах біженців. І дуже нагадую про регламент.

КУЗЬМЕНКО Л. Вітаю, колеги! Дякую дуже за можливість. Я не буду повторювати ... *(Не чути)*

ГОЛОВУЮЧА. Ліда, вибач, пропав звук. Ти вимкнула мікрофон.

КУЗЬМЕНКО Л. Випадково.

Моя тема була заявлена як нові виклики в захисті прав внутрішньо переміщених осіб у зв'язку із широкомасштабною агресією Російської Федерації, і з цього приводу я б хотіла коротко сказати про цифри і про те, що вже озвучувалося, але ще не проговорювалося. Профіль, портрет внутрішньо переміщеної особи, в тому числі із південних регіонів України, він значно змінився. На сьогодні серед внутрішньо переміщених осіб в нас 63 відсотки – це жінки, 52 відсотки – це сім'ї з однією або більше дітьми. І серед всіх внутрішньо переміщених осіб близько 40 відсотків людей – це ті, які мають або хронічні захворювання, або ту чи іншу ступінь інвалідності. І виходячи з цього, і постають нові виклики і нові потреби. У нас змінився склад домогосподарства внутрішньо переміщених родин. Якщо раніше це було приблизно в середньому дві з половиною людини, то сьогодні це майже

4 – 3,7. Тобто величина переміщеної родини значним чином збільшилася. І у зв'язку з цим, власне, і формувалися певні програми як міжнародних організацій, так і робота з органами державної влади, і в першу чергу це грошова підтримка. Якщо подивитися на останнє опитування від Міжнародної організації з міграції, то грошова підтримка озвучена як перший пріоритет, як перша потреба людей. Бо це те, що допомагає... наявність грошей – це те, що допомагає відновити певну віру в себе, можливість задовольнити свої потреби самостійно, не спираючись на стандартизовані пакети гуманітарної допомоги.

Але наряду з гуманітарною допомогою, яку розповсюджують продовольчі чи непродовольчі товари, медикаменти, важливим лишається, і це два пріоритети, які продовжують озвучувати люди, важливим лишається думати про довгострокові рішення, як буде розвиватися ситуація внутрішньо переміщених осіб. Ясно, що наразі ми знаходимося в дуже хиткій ситуації, коли рух населення все ще продовжуються і повернення, і переміщення між областями в безпечних регіонах, і виїзд за кордон або повернення з-за кордону. Але, тим не менш, серед внутрішньо переміщених осіб 40 відсотків на сьогодні говорять про те, що вони не планують рухатися найближчі три місяці з місця, де вони зараз розташовані, і не планують повернення до свого оригінального, попереднього місця проживання. Це означає, що для людей є дві дуже важливі речі – це житло і це працевлаштування. І це те, над чим, я бачу і наша організація бачить, що уряд починає активно працювати і застосувати різноманітні програми.

І дуже коротко те, що не є специфікою сьогоднішньої розмови, але що дуже важливо для України в контексті цієї війни. І це неймовірний обсяг, неймовірна кількість людей, які покинули територію України. Хоча зараз ми говоримо про офіційний перетин, і тут є велика різниця між тими даними, які надають європейські країни, і тими даними, які бачить Державна прикордонна служба. Якщо говорити про Державну прикордонну службу, це 4,5 мільйона людей. Якщо говорити про європейські країни, то вони говорять

про більш ніж 5 мільйонів біженців з України. І це базується теж тільки на даних перетину.

По-перше, хочу сказати, що це пов'язано з тим, що дивляться, щоб забезпечити максимальний рівень захисту людям, то всіх, хто виїхав з території України, вважають біженцями або людьми, які можуть розраховувати на тимчасовий захист.

І по-друге, ці данні, звичайно, будуть уточнюватися після того, як більша частка українців зареєструються, отримають цей тимчасовий захист. І це те, над чим необхідно думати, оскільки люди починають повертатися.

Знов-таки Державна прикордонна служба зареєструвала за квітень-травень 1 мільйон з чвертю приблизно повернень громадян України. І наші монітори на кордоні, розмовляючи з людьми, бачать, що більше 60 відсотків з тих, хто повертається, дійсно повертаються, не тимчасово вирішити якісь справи, а дійсно повертаються, щоб поїхати назад додому, особливо ті, в кого домівки, на щастя, збереглися. Але ці люди теж стають часто внутрішньо переміщеними особами, якщо мова йде про зруйновані домівки або про недоступні регіони, як от Херсонська область, частина Миколаївської області, значна частина Запорізької області, частина Харківської. Ви всі чудово знаєте ці регіони.

І тут ми говоримо про людей, які не зареєструвалися в першу хвилину, не можуть одразу розраховувати на допомогу від держави, але потребують підтримки в тому, щоб стабілізувати своє життя і рухатися далі.

Я сподіваюся, що разом ми зможемо не просто обговорювати ці проблеми, а й напрацьовувати рішення для оцих всіх названих категорій людей.

І підтримую пана Віталія в тих додаткових групах, які потребують соціального посиленого захисту, в тому числі з боку міжнародної спільноти і такого цілісного урядового підходу не лише з точки зору соціального захисту, але і всіх інших елементів освіти, охорони здоров'я, доступу до працевлаштування і так далі.

Дякую за можливість виступити.

ГОЛОВУЮЧА. Дуже дякую, пані Лідо, що долучилися. Це дійсно важливе питання, і я бачу, зважаючи на специфіку і важливість цього, можливо, навіть у майбутньому ми б пропонували організувати окремий захід, який буде присвячений специфіці і проблематиці захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Оскільки також в мене є багато там ідей і пропозицій, але зараз не достатньо часу для того, щоб їх озвучити, я думаю, що це була б дуже гарна ідея.

Я запрошую до слова тимчасово виконуючого обов'язки генерального директора політичного директорату Міністерства закордонних справ України пана Олексія Ільницького.

ІЛЬНИЦЬКИЙ О.М. Дякую дуже за цю нагоду і за можливість взяти участь у цій дискусії. Я спробую максимально скоротити свою промову, тому що я бачу, там є багато ще важливих учасників заходу, які мають ще висловитися.

Звичайно, я хотів би почати з того, що сьогодні ми вшановуємо жертв насильницької депортації і геноциду, злочину геноциду, який був скоєний проти кримськотатарського народу. І, на жаль, те, що ми бачимо на тимчасово окупованих територіях і в Криму, це фактично продовження практики, яка застосовувалась сталінським режимом проти кримськотатарського народу. І те, що ми робимо в рамках нашої діяльності в міністерстві, воно спрямовано на те, щоб сьогодні максимально консолідувати міжнародну спільноту з метою захисту прав людини і припинення тих злочинів і порушень прав людини, які відбуваються на тимчасово окупованих територіях, а також притягнення до відповідальності тих, хто не вчиняє такі злочини.

Коротко я хотів би проінформувати про наші заходи, які ми здійснюємо в рамках міжнародних організацій. Передусім це спрямовано на

те, щоб вилучити або виключити державу-агресорку з тих міжнародних організацій, де вона бере участь. Передусім це і правозахисні організації такі як Рада Європи, де Росію було вилучено з її складу, Рада з прав людини ООН. Так само ми позбавляємо статусу спостерігача Російську Федерацію там, де вона не є членом, але, на жаль, досі має можливість брати участь у діяльності міжнародних структур.

Хотів би також зазначити, що ми активно використовуємо так звані добрі послуги тих міжнародних структур, де це можливо, наприклад, залучали активно Генерального секретаря ООН з метою здійснення евакуації цивільного населення з "Азовсталі".

Всім відомо, що в Україні вже діє Моніторингова місія ООН з прав людини, яка здійснює моніторинг ситуації на тимчасово окупованому Криму. На жаль, Російська Федерація так і не допустила місію на Кримський півострів. Водночас її діяльність є важливою з точки зору того, що матеріали, які готуються цією місією, вони лягають в основу доповідей Генерального секретаря і тих резолюцій, які ми потім схвалюємо в рамках міжнародних організацій і в рамках ООН передусім.

Ми звернулися до місії з метою врахування тих злочинів, які вчиняються Російською Федерацією на нових тимчасово окупованих територіях. І місія вже здійснила свій візит і до Бучі, і до Ірпеня, до Гостомеля. Були видані попередні висновки місії публічні. І ми сподіваємося, що вони так само будуть враховані і в офіційних документах ООН, які будуть видаватися і Генеральним секретарем, і в резолюціях.

Коротко також хотів би сказати, що ми продовжуємо нашу діяльність в рамках юрисдикційних міжнародних органів. Передусім хочу нагадати про позов, який був поданий ще в 2017 році згідно з Конвенцією про ліквідацію расової дискримінації. І тут є важливим той фактор, що суд фактично вже визнав вперше свою юрисдикцію по цій конвенції і Російську Федерацію буде притягнуто до відповідальності, вона буде змушена виконувати рішення, яке буде згодом схвалено Міжнародним судом.

Так само в цьому ж Міжнародному суді ми подали позов вже після початку активної фази агресії Російської Федерації і 27 лютого був поданий позов до Міжнародного суду по Конвенції про запобігання злочину геноциду. І важливо, що 16 березня Міжнародний суд прийняв тимчасові заходи згідно з вимогою України з метою, з вимогою до Російської Федерації припинити свою так звану операцію як фактично збройну агресію проти України.

На інших, так скажемо, фронтах нашої міжнародної діяльності ми так само здійснюємо заходи в рамках публічної дипломатії. Це дуже важливий напрямок нашої роботи. За ініціативою міністерства був створений і за сприяння міністерства був створений і запущений сайт war.ukraine.ua, де накопичується дуже велика, масова інформація про злочини, які вчиняються Російською Федерацією.

Так само ми проводимо інформаційну кампанію, яка присвячена вшануванню до Дня пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу. Цього року обличчям цієї кампанії став Наріман Джелал, який передав свого листа зі зверненням до кримськотатарського народу. І цей лист ми будемо активно так само використовувати в нашій публічній діяльності. Потім ми продовжуємо, звичайно, роботу щодо наших політв'язнів, які незаконно утримуються Російською Федерацією на своїй території. Ця діяльність в тому числі включає і адвокаційні менторства щодо громадянських журналістів, які є політичними в'язнями в Росії.

Якщо завершувати, бо часу немає, коротко ще хотів би згадати про міжнародну Кримську платформу, хоча всі розуміють, що агресія Російської Федерації, вона на сьогодні охоплює більш широке поле і, на жаль, відбувається майже по всій території України. Водночас ми активно використовуємо цю платформу для того, щоб консолідувати міжнародну увагу. І хотів би відзначити, що члени міжнародної Кримської платформи в перші дні схвалили заяву публічно із засудженням агресії Російської Федерації. Так само ми використовуємо мережу Кримською платформи для

того, щоб на постійній основі інформувати держав-членів платформи про те, що відбувається в Україні і про ті злочини, які вчиняються Російською Федерацією на території тимчасово окупованій України. Ми і надалі будемо використовувати цей кримський формат для того, щоб максимально привертати увагу міжнародної спільноти до того, що відбувається в Україні. Якщо коротко, я хотів би завершити.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую. Дуже цікаво насправді. І від мене подяка за дотримання в регламенті. І дякую за меседж стосовно Кримської платформи, мережі Кримської платформи, для нас це також важливий поінт, зважаючи на те, що ми є частиною цього процесу.

Але органічно зараз ми переходимо до четвертого і заключного питання, які присвячені новим загрозам корінному кримськотатарському народу. Я прошу до слова пана Рефата Чубарова – Голову Меджлису кримськотатарського народу.

Пане Рефате, ви ще з нами?

ЧУБАРОВ Р.А. Да. Доброго дня всім!

ГОЛОВУЮЧА. Добрий день!

ЧУБАРОВ Р.А. Да, я слухав всі ваші виступи. Дуже дякую організаторам і буду максимально намагатися коротко, якщо це получится.

Дивіться, дуже важливий це розділ "Нові загрози корінному кримськотатарському народу". Треба говорити про те, що саме російське військове вторгнення на територію Криму в лютому 2014 року, окупація Криму, спроба анексії, яка триває вже понад вісім років, вони, всі ці дії, злочини перекреслили всі надії та можливості кримськотатарського народу на вільний розвиток. Дійсно, все перекреслено. Ми тільки-тільки встали після

періоду облаштування, власне, яке проходило дуже важко, за великою такою складовою непорозуміння з боку центрального уряду, парламенту. От 23 роки незалежності України ми просто безвідворотно втратили дуже багато часу.

Один із чинників російської окупації Криму – це зневага української держави до Криму, до відсутності державної кримської політики, небажання, уникання питання відновлення прав кримськотатарського народу. Будемо сподіватися, що все це залишилося в минулому, оскільки 2014 рік, він кардинально змінив і ставлення українського суспільства, і політиків українських. І тепер маємо говорити про те, що які нові виклики.

Вони не є новими. Російська Федерація максимально укріплюється в Криму, вважає його своєю територією, і вона все робить для того, щоб позбавитися кримських татар. Це не вчора, це не вісім років тому – це 242 роки тому, коли це була перша ще анексія Криму. І здавалося би, їм 18 травня 1944 року, що вони вже це вирішили остаточно кримськотатарське питання. Як для Гітлера було єврейське питання, для радянських правителів було кримськотатарське питання.

Але ж ми вижили, ми повернулися, але і вони за нами знову прийшли, і вони захопили нашу землю. Це треба усвідомлювати, це треба усвідомлювати всім: і хто глибоко знає проблему, і хто, можливо, поки що просто коректно з ввічливості про це говорить. Ми маємо перше думати, яким буде Крим. Але для того, щоб знати, говорити, яким буде Крим, я думаю, що нам треба відновлювати координацію нашої діяльності, всім: і Кримській платформі, і Міністерству з питань реінтеграцію, і Представництву Президента, і Меджлісу кримськотатарського народу, іншим відповідним міністерствам і відомствам.

Ми, мені здається, останні місяці, і це ще до 24 лютого, трошечки втратили оце відчуття координації, яке достатньо сильним було в минулому році. Давайте це відновимо. Тим більше, люди чекають хоча б пояснень того, як їм бути в нових умовах. Немає жодних таких чітких рекомендацій,

скажемо, людям, які живуть на новоокупованих територіях Херсонської, Запорізької областей.

Я вчора всю ніч переговорив з людьми, які в Херсонській області, як їм себе сьогодні вести. Ну, добре, це сьогодні, 18 травня. Вони запитують, а як бути по роботі, а як там, інше, третє, четверте. Всі-всі ці питання вони потребують... Це є нові виклики, люди не хочуть, знаєте, вони не хочуть, щоб... Їм треба жити, їм треба годувати свої родини. У той же час вони не хочуть іти до окупантів. І багато питань, не буду все, я забираю час.

Тепер щодо іншого питання – це питання майбутнього Криму. Майбутнього Криму з моменту відновлення суверенітету української держави. Мені здається, що ми вже маємо, от чому я говорив про цю координацію, нам треба виписувати, виписувати конкретні кроки реінтеграції Криму після відновлення державного суверенітету. Що ми робимо перший день, другий день, перший місяць, четвертий, п'ятий, шостий? Що ми робимо з мільйонами...

Ви знаєте, коли ми нещодавно приймали Генерального секретаря Ради Європи тут у Меджлісі кримськотатарського народу, ми навмисно їй сказали про одну з тих проблем, на яку ми очікуємо порозуміння в європейських спільнотах і в першу чергу в європейських правозахисних організаціях. Ми ніколи не погодимося з тим, щоб ті мільйони людей, яких Росія навмисно зараз поселила в окупованому Криму, щоб вони залишалися в Криму і далі нам диктували свою волю, як диктували ті, які 78 років тому чи трошки пізніше поселилися в наших домах. І таких питань дуже багато.

Отже, нові виклики, вони є. Ви їх самі дуже добре знаєте. Я як Голова Меджлісу кримськотатарського народу закликаю найближчим часом нам провести якісь такі робочі зустрічі і... Ну, не створити, вони всі є, і ви всі працюєте, я це знаю, є чудовий план і тому подібне. Я закликаю до більшої координації і обговорення таких актуальних проблем для того, щоби узгодити об'єднання зусиль щодо їх реалізації.

Дуже дякую.

ГОЛОВУЮЧА. Дуже дякую. Уважно слухала вас і повністю підтримую пропозиції ваші. І дуже імпонує ідея стосовно розробки державної програми стосовно того, яка має бути політика стосовно Криму. Вже зараз є напрацювання. І я, наприклад, частково до цього залучена, якісь у мене ідеї є. І це дуже важливо. І дуже приємно, що ви підтримуєте як би і просуваєте цю ідею, і я дякую вам за це.

Я запрошую слова Гульнару Бекірову – заступницю керівника Генічеської РДА. Пані Гульнара, ви з нами?

БЕКІРОВА Г. Да.

ГОЛОВУЮЧА. Запрошую до слова. Будь ласка.

БЕКІРОВА Г.Р. Вітаю вас, шановні колеги, шановні колежанки! *(Вислів кримськотатарською мовою)*

Переслідування кримських татар почалося ще з кривавої сталінської весни 1944 року, внаслідок чого було і депортовано насильно кримськотатарський народ з його історичної батьківщини Крим.

Сьогодні 18 травня 2022 року, 78-і роковини геноциду кримськотатарського народу, і в цей день українська держава та все прогресивне людство вшановує безвинного загиблих внаслідок виселення кримських татар з рідної землі. Мені в цей день болить вдвічі, оскільки мій рідний батько помер 18 травня 1994 року на 50-і роковини депортації, якому довелося пережити це, будучи 13-річним хлопцем. І після півстоліття уже в 90-х роках ХХ століття вже можна було відкрито розказувати про ті страшні події, про ті страждання, знуцання над цілим народом. Тому він все розповідав нам, тільки після ...*(Не чути)* це можна було вже почути і побачити по телебаченню.

У 1989 році Верховна Рада СРСР засудила депортацію кримських татар і визнала її незаконною. З того року почалося і масове повернення корінного народу на історичну батьківщину. Але варто зауважити, що радянське партійне керівництво ніяк не сприяло їхньому поверненню і не давала пільги на втрачене ні майно, ні землю, не було такої можливості. правонаступницею СРСР стала Російська Федерація, далеко не відійшла і від тих методів переслідування кримських татар, а навіть навпаки почала використовувати наш багатостраждальний народ як інструмент тиску.

Анексія Криму в березні 2014 року призвела до подальшого погіршення прав кримських татар. Російська Федерація вдалася до політичного переслідування представників кримськотатарського народу, а саме і активістів, і депутатів, воїнів військових, які брали безпосередню участь у бойових діях, спрямованих на захист України.

Геніченський район є, де з 1967 року поселились кримські татари, які не мали можливості оформити прописку, жити та працювати на рідній землі в Криму, став компактним проживанням кримськотатарського народу. Останні вісім років, як завжди, кримські татари пліч-о-пліч стояли на захисті суверенітету України і усіляко сприяли проукраїнській політиці. Але за три місяці повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну з району вже виїхало 50 відсотків людей, оскільки з першого дня війни окупанти почали посписочно розшукувати активістів, проводили обшуки і затримання. Я і моя родина була... це все в наявності.

Тому на сьогодні Російська Федерація намагається зробити все те, що свого часу зробив Сталін. Але історія є циклічною і ніякі морально-психологічний тиск, дискредитація кримських татар та Меджлісу кримськотатарського народу, зокрема створення пропагандою Російської Федерації образу ворога з українців та кримських татар, безрезультатні. Ми є єдиною родиною. І навіть так звана "спеціальна воєнна операція" не призведе до втілення імперських амбіцій Кремля.

Дякую за запрошення, дякую постійному Представництву Президента України в Автономній Республіці Крим. Дякую за запрошення. Молимося за збереження України, молимося за захисників наших. І я впевнена, що замайорять державний прапор України і національний прапор кримськотатарського народу на наших територіях.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧА. Дуже дякую, пані Гульнара. Мені ваші останні слова відгукнулися дуже сильно. Вони як маніфест свободи і незалежності. І дякую вам за те, що такий акцент зробили.

У нас слово заключного спікера з тих, хто був заявлений, це Гаяна Юксель – членкиня Меджлісу кримськотатарського народу. Пані Гаяно, прошу до слова.

ЮКСЕЛЬ Г. Добрий день, шановні організатори, шановні учасники круглого столу. Я буду намагатися якомога так стисло розповісти про те, про що хочу розповісти.

Хочу звернути увагу на один із аспектів в національному русі кримських татар. Але перед тим, як перейти до теми свого виступу, хочу згадати про безвинні жертви геноциду та депортації кримськотатарського народу 18 травня 1944 року. 78 років тому кримські татари за гідними обвинуваченнями і згідно з жахливим наказом Сталіна були депортовані з рідної землі до регіонів Середньої Азії, Сибіру, Уралу, окремих регіонів Російської Федерації. В нас говорять (*Вислів кримськотатарською мовою*), тобто світла пам'ять цим всім людям, які загинули у ці жахливі часи.

І, на жаль, ми знову говоримо про геноцид, про геноцид українського народу у контексті повномасштабної агресії Російської Федерації проти незалежної України. Я сьогодні хотіла би звернути увагу шановних учасників круглого столу на те, що в національному русі кримських татар, в національному кримськотатарському русі відбулися певні зміни. Ці зміни

спостерігаються з початку повномасштабної агресії, і ми знаємо, що вторгнення Росії в Україну є таким безпрецедентним міжнародним злочином і віримо в те, що всі злочинці, вбивці, вони обов'язково отримають своє покарання.

Так от в умовах війни активна частина кримських татар ще раз згуртувалася навколо влади України та його народу, і цілі та завдання національного руху залишилися незмінними, тобто це повне звільнення України, деокупація Криму, захист прав кримськотатарського народу, але за сьогоднішніх обставин змінилися такі форми і принципи діяльності представників національного руху. До цього вони були переважно засновані на ідеях ненасильницької боротьби, використанні ідей та положень міжнародного права, звернення до прав людини.

Нинішній ворог України, його поведінка, його сутність, його просто от недотримання будь-яких принципів діяльності, вони повністю заперечують ідеям гуманізму. І в нас дуже багато людей, дуже багато представників нашого народу разом з іншими громадянами України стали на захист нашої держави – це представники молоді, люди середнього віку. Вони вступають до лав ЗСУ, до територіальної оборони. В Києві створено батальйон територіальної оборони "Крим". Кримські татари в батальйоні тероборони "Крим" допомагали українським бійцям у звільненні тимчасово окупованих міст в Київській області. Наші воїни зараз на сході країни беруть участь у військових діях. Кримські татари є в Маріуполі, зокрема "Азовсталь". Кримські татари брали участь в захисті Києва та Київської області безпосередньо в березні цього року, коли відбувалася, скажемо так, окупація Києва, частина з них зараз переміщена, вона знаходиться біля Донецька, біля Херсона, Миколаєва.

І за нашими підрахунками... ми намагаємося тримати зв'язок з кожним з них, з їхніми родинами. Зрозуміло, що це не зовсім так легко, тому що це військова людина, вона не завжди йде на зв'язок, не завжди відповідає, але ми намагаємося проводити цю роботу. Це біля двох сотень представників

кримськотатарського народу. Я не можу, не буду називати їхні прізвища, поперше, тому що деякі з них просто забороняють про це говорити. Але ми збираємо про всіх про них інформацію, знаходимося на зв'язку і знаємо, що вони разом з українськими братами, зі всіма нашими громадянами боронять країну.

Крім того, кримські татари є, працюють як волонтери, працюють як люди, які надають гуманітарну допомогу, допомагали в перші часи з евакуацією мешканців, в тому числі і Херсонської області, і з Криму, і з інших частин України.

І на що я хочу звернути увагу, я вже закінчую, я розумію, що час так в нас вичерпано. Дивіться, деякі представники кримськотатарського народу, їх діаспори теж хочуть долучитися до захисту України. В нас були випадки, коли етнічні кримські татари та тюрки зверталися до українських державних органів влади, хотіли потрапити до лав ЗСУ, до лав інтернаціонального батальйону. Ми намагалися робити контакти їх з консульствами та посольствами за кордоном, надавали інформацію, яку надає Міністерство оборони, тобто там вже був створений перелік і були анкети, які їм необхідно було заповнювати. Зрозуміло, що ці люди мають пройти певну перевірку, але жодної реакції, жодного відгуку. Навіть був випадок, коли в березні, в першій половині березня, один з громадян Туреччини, він приїхав, він приїхав на КПВВ на кордоні з Польщею і просто просився в Україну, намагався зайти от якось так. Зрозуміло, що йому ніхто не надав дозволу для того, щоб він заїхав в Україну.

Але справа в чому, я хочу звернутися (тут є шановні представники державної влади, для того, щоб ця робота (і зараз ці люди є) отримала якусь державну підтримку та увагу. Зрозуміло, що цим людям необхідно пройти перевірку, і вони мають отримати якийсь відгук тощо, але, будь ласка, зверніть на це увагу, тому що такі люди теж є.

Дуже дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пані Гаяно.

Ми вже підходимо до завершення. Я ще раз дуже вам дякую за те, що ми дуже суттєво виходимо за межі заявленого графіку, але я бачу, що всі залишаються, і бачу, скільки багато всього необхідно проговорити і озвучити, бо останнім часом з об'єктивних причин не часто проводилися заходи подібні. Я думаю, що це стане... покладе початок організації таких тематичних дискусій, обговорень.

Мене повідомили про те, що було виявлено бажання від Віктора Іванкевича і Михайла Каменєва, і я бачила, що підіймала руку Ірина Верігіна, озвучити якісь певні питання або повну позицію. Ви маєте по одній хвилині. Повідомте, будь ласка, чи маєте ви бажання зараз виступити.

Пан Віктор Іванкевич киває, я бачу. Добре, тоді давайте почнемо з Михайла Каменєва, потім після нього запрошу Віктора Іванкевича і Ірину Верігіну. Якщо немає заперечень, будь ласка, по одній хвилині прошу.

КАМЕНЄВ М. Дякую.

Михайло Каменєв, виконую обов'язки директора Директорату розбудови миру Мінреінтеграції. Тішусь, що відновились круглі столи Комітету з прав людини і тимчасово окупованих територій, які є гарною традицією, тобто якесь відновлення вже у нас відбувається.

З приводу тем, які обговорювалися, хочу відзначити, що питання кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність та пособництво державі-агресору є, має певні проблемні моменти, і для вирішення цього в Мінреінтеграції створено велику робочу групу за участі близько 160 представників державних органів, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання для того, щоб визначити перелік діяльності, яку можна здійснювати на тимчасово окупованих територіях, а також певного уточнення диспозиції частини четвертої статті 111 з позначкою 1 Кримінального кодексу.

Ми вже напрацювали певну редакцію, вчора було велике засідання робочої групи, ми виходимо на фінальну редакцію і будемо далі її просувати. Але в тій же робочій групі в подальшому плануємо визначитися щодо певних питань, які викликають запитання, наприклад, що робити з працівниками на ново окупованих територіях, звільняти, у простій виводити, кому продовжувати діяльність, у якому обсязі і так далі, і тому подібне. До цієї робочої групи, я знаю, що долучена значна кількість учасників цього круглого столу або органів, які вони представляють. То ж ми будемо раді і далі працювати для того, щоб розв'язати ці питання, які викликає повномасштабна збройна агресія Російської Федерації.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую.

Пане Вікторе, прошу.

ІВАНКЕВИЧ В.В. Я буквально одну хвилинку.

Шановні колеги, я хотів би просто привернути увагу до того факту, що насильницькі зникнення кримських татар на території автономії сьогодні дуже ретельно опрацьовуються органами прокуратури, кожний такий факт. І ми бачимо, що фактично кримських татар окупаційна влада розглядає як потенційно політично небезпечних людей для режиму окупаційного. І зрозуміло, що ці судові процеси – це політичні розправи над цими людьми.

І я хотів би привернути увагу, що сьогодні повторюється, тільки в більших масштабах, таке саме відношення країни-окупанта до всього українського суспільства, до українських людей. Сьогодні вже вивезено, насильницьки вивезено на територію Російської Федерації і розмазано по всій її території, по всіх, скажемо так, тих північних регіонах і далекосхідних регіонах, 1 мільйон 300 наших громадян вивезено туди насильницьким способом. У тому числі там і кримські татари серед цих людей.

Ми сьогодні не розуміємо, в якому статусі ці люди мають перебувати на тій території. Військовополонені? Так це цивільні особи і діти. 200 тисяч дітей так само насильницьки вивезені. Тоді слід розглядати цих людей викраденими людьми. З якою метою їх викрали? З метою торгівлі людьми? Давайте будемо розбиратися.

Тому я хотів би привернути увагу саме і правоохоронних органів, і Генеральної прокуратури, що кожен факт насильницького викрадення наших громадян країною-агресором має розглядатися саме в кримінальному контексті.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧА. Дуже дякую.

Пані Ірино.

ВЕРІГІНА І. *(Не чути)*

ГОЛОВУЮЧА. Пані Ірино, мікрофон. Ні, не чути. Пані Ірино, може, спробуйте ще раз підключитися.

Колеги, поки вирішуються технічні питання, користуючись нагодою, розуміючи, що у всіх уже як би є свої справи і необхідно повертатися до своєї звичної роботи, я ще раз дуже-дуже вдячна вам за те, що ви знайшли час, за те, що ви підготували такі цікаві, такі наповнені виступи і проблематику.

Я також дуже дякую комітету, який підтримав ініціативу, який допоміг організувати, здійснював технічний логістичний і будь-який інший супровід цього заходу. І я вважаю, що ми його провели надзвичайно добре, навіть не зважаючи на те, що ми там суттєво вийшли за графік, який був заявлений. Але в будь-якому випадку те, що для себе я винесла, що необхідно організовувати тематичні тепер заходи, які будуть стосуватися конкретних питань, на яких у нас буде більше часу для обговорення. Це так само, як і питання внутрішньо переміщених осіб.

Є сьогодні одне важливе питання, яке ми не озвучили, про яке ми не проговорили. Це проблема отримання паспортних послуг або інших послуг громадянами України, які опинилися на території третіх країн. У тому числі це ми отримуємо багато звернень від кримчан, які мають проблеми з отриманням і доступом до установ, консульських установ і посольств України на території третіх країн. Але це має бути як би темою окремої зустрічі.

Я дуже дякую представнику прокуратури Автономної Республіки Крим за їх таку важливу системну роботу, яка пов'язана з темою Криму, з пошуком винуватих. І ця їхня робота наближає до цієї справедливості, яка в кінці кінців має настати.

Я дуже дякую представникам місцевої влади південних регіонів і правозахисникам, які мають сміливість, які володіють інформацією, які говорять так, як воно є насправді, які знайшли час і знайшли можливість доєднатися до нашого заходу.

Дуже дякую представнику Міністерства соціальної політики. Я для себе дуже багато нового дізналася стосовно там можливості пенсійного забезпечення і проведення інших виплат.

І, звичайно, дякую представникам, які брали участь у темі, яка була присвячена захисту прав корінного кримськотатарського народу. Важливі аспекти, важливі моменти. Я завжди захоплююся силою духу таких людей, і я дуже вдячна, що вони підтримують ідею Криму, мають якесь своє бачення, і завжди підтримують різні заходи і беруть в них участь.

Пані Ірино, я бачу, що ви доєдналися. Давайте перевіримо ще раз ваш технічних зв'язок і ваше слово буде заключним. Ні, не чуто.

Але дякуємо. Ви мужньо витримали ці дві години, я вам також дякую. Можливо, якщо у вас є текст, який ви хотіли озвучити, ви можете надіслати, і ми потім просто поділимося з учасниками.

Дуже вам дякую. Ми будемо закінчувати. Гарного вам дня. І Україна перемаже! До побачення.